

Т. М. Картель

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Одеська державна академія будівництва та архітектури

м. Одеса, Україна

Г. В. Сивокін

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Одеська державна академія будівництва та архітектури

м. Одеса, Україна

СУТНІСТЬ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. У статті аналізуються дидактичні засади реалізації комунікативного підходу у процесі навчання іноземної мови студентами вищих технічних навчальних закладів. Основна увага приділяється аналізу сутності комунікативного підходу при вивченні іноземної мови студентами немовних вищих навчальних закладів. Висвітлено провідні вимоги до особистості викладача під час організації навчальної діяльності з іноземної мови.

Ключові слова: комунікативний підхід, педагогічне спілкування, мотивація вивчення іноземних мов.

Вищі технічні навчальні заклади, які здійснюють підготовку інженерів, на сучасному етапі тяжіють до прискореного, випереджального та інноваційного розвитку інженерної освіти, намагаючись забезпечити відповідні умови для їхнього успішного професійного становлення, подальшого самоствердження та кар'єрного зростання. Зумовлено це тим, що новітні технології, які використовуються у будівництві, вимагають від молодих фахівців не просто освіченості, а передусім професійної зрілості, відповідальності, активності, здатності працювати в нових соціально-економічних умовах, зокрема в ситуації міжнародної співпраці. Такі вимоги значно актуалізують проблему професійного становлення майбутніх фахівців як суб'єктів міжкультурного спілкування.

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив встановити, що проблема професійного становлення інженерно-технічних працівників різних спеціальностей, починаючи від вибору ними професії і закінчуючи проектуванням їхньої професійної кар'єри, за всіх часів була в центрі пильної уваги вітчизняних і зарубіжних учених. Починаючи з середини 80-х років минулого століття вона вивчалася в контексті предмета міждисциплінарних досліджень у різних аспектах:

– вивчення функціональної ролі інженерів у суспільстві і у науково-технічному прогресі, в підвищенні ефективності виробництва і їх відповідності зовні заданим нормам (К. Барбакова, С. Кугель, В. Оссовський та ін.);

– виявлення динаміки престижу і привабливості професії інженера в сучасному суспільстві (В. Войтович, О. Криштановська, О. Лукошкін та ін.);

– специфіка професійної прихильності й професійної деформації особистості інженера, саморегуляційних процесів в організації власного життя і професійній кар'єрі (Б. Ананьєв, В. Іконнікова та ін.);

– організація профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах, вищих навчальних закладах, бюро з працевлаштування інженерно-технічних кадрів (Є. Клімов, В. Паніотто, М. Солдатенко, М. Сулейманов та ін.);

– психологічне забезпечення системи безперервної освіти інженерних кадрів в умовах реструктуризації державних підприємств і діяльності соціологічних служб (Н. Зотова, Т. Каменська, Е. Поляков, О. Романовський, Л. Семенова та ін.);

– удосконалення професійної (Б. Зепа, В. Емельянов, Є. Іванченко, І. Мархель, В. Слободянюк, В. Шепетько, Л. Щербатюк та ін.) та іншомовної (С. Козак, Т. Рідель, С. Скидан) підготовки майбутніх інженерів в умовах навчально-виховного процесу вищої технічної школи.

Натомість аналіз наукового фонду дозволив констатувати недостатній рівень розробленості концептуального й прикладного аспектів проблеми реалізації комунікативного підходу у процесі навчання іноземної мови студентів вищих технічних навчальних закладів. Відтак, виникли протиріччя:

- між екстенсивним характером розвитку вищої технічної освіти, яке сприяло збільшенню кількісних показників реалізації планів набору абітурієнтів на вступ до технічних спеціальностей, і зниженням рівня їхньої доузітвської підготовленості до навчання у вищій технічній школі загалом і навчання іноземної мови, зокрема;

- між настановою студентів на засвоєння переважно технічної спеціальності як здобування певної якості знань з профільних предметів і їхньою недостатньою підготовленістю до вирішення соціально-професійних завдань у силу відсутності розуміння закономірностей розвитку природи і суспільства та розвитку власної особистості як професіонала та суб'єкта міжкультурного спілкування;

- між творчим характером інженерної діяльності, що надає можливості кар'єрного зростання, і наростаючою незадоволеністю студентів вибором професії у силу падіння її соціального престижу;

- між можливостями гуманізації й гуманітаризації процесу професійної підготовки, що орієнтує на перспективу професійно-особистісного зростання майбутніх інженерів у процесі розвитку в них професійної мобільності й соціальної зрілості, здатності до організаторсько-управлінської та іншомовної комунікативної діяльності, а також бути автором своєї професійної кар'єри і відсутністю їхнього належного психолого-педагогічного та дидактичного забезпечення.

З огляду на означене вище, метою статті є висвітлення сутності комунікативного підходу у процесі навчання іноземної мови студентів вищих технічних навчальних закладів.

Системний підхід до структури іншомовної комунікативної компетенції студентів вищих технічних навчальних закладів, яка передбачає наявність умінь поєднувати мовні засоби з завданнями й умовами спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки й комунікативної релевантності висловлення, репрезентуючи єдність мови і мовлення передбачає дослідження комунікативної компетентності як системи, визначення її внутрішніх якостей, зв'язків і відношень. У межах такого підходу іншомовна комунікативна компетенція, як будь-який системний об'єкт, уможливує виділення складових.

Узагальнення праць відомих науковців (Н. Тез, Л. Зимня, О. Леонтьев) дозволило встановити що лише невелика частина лінгвістичної компетенції залишається за межами комунікативної компетенції, тоді як комунікативна компетенція охоплює велику частину лінгвістичної компетенції, залишаючи за межами лише невелику частину останньої. Це значить, що, навчаючи лінгвістичній компетенції студентів вищих технічних навчальних закладів, ми упускаємо велику частину комунікативної компетенції, в той час, як навчання комунікативній компетенції працюватиме і на лінгвістичну компетенцію, за винятком невеликої її області. Тому, якщо ми хочемо навчити їх іншомовному спілкуванню на заняттях з іноземної мови, необхідно передусім залучити студентів до вирішення комунікативних задач. Через це, організуючи практичні заняття з іноземної мови, велика увага приділяється понятійному апарату спеціальної лексики, де студентам пропонується дати визначення тому або іншому терміну, пояснити на мові те або інше поняття, висловити одну і ту ж думку іншими засобами вираження. Це дуже важливо для розвитку їхнього мислення, уміння висловлювати той або інший зміст, минувши внутрішній переклад, це теж крок до інтуїтивного, підсвідомого оволодіння іноземною мовою. Створення ситуації іншомовного спілкування професійного спрямування на занятті з іноземної мови припускає наявність таких аспектів, як сумнів і вибір. Перше означає, що спілкування може відбутися лише в тому випадку, якщо інформація, яку передає той, хто говорить, невідома слухачу. Якщо ж слухач наперед знає, що скажуть, повідомлення не несе для нього ніякої нової інформації, тобто в даному випадку немає спілкування. Саме відсутність сумніву при навчанні іноземній мові робить її некомунікативною. Звичайна технологія (переказ тексту, переказ за викладачем тощо) дозволяє відпрацьовувати лінгвістичні структури, але не включає спілкування. По-перше, це не викликає інтересу у студентів, і по-друге, це не сприяє створенню умов для спілкування. Необхідно створювати інформаційний вакуум, коли спілкування розглядається як поповнення інформації, що бракує.

Другий аспект спілкування – вибір – припускає наявність можливості для студента висловити те, що він хоче сказати. Поняття вибору й сумніву перебувають у тісному взаємозв'язку. Створення ситуацій на занятті, коли студенти вільні в своєму виборі, про що говорити, сприятиме утворенню інформаційного вакууму. Важливість свободи вибору обумовлена тим, що цей вибір, тобто реакція, повинна відбутися в певний час, характерний для природних умов їхньої майбутньої професійної діяльності.

Комунікативний підхід відкриває більш широку перспективу в мові. Зокрема, примушує нас розглянути іноземну мову не тільки в поняттях її структур (лексика і граматики), але також у поняттях комунікативних функцій, які вона виконує. Іншими словами, ми починаємо дивитися не тільки на лінгвістичні форми, але і на те, що можна робити з цими формами, якщо ми хочемо спілкуватися один з одним. Наприклад, така форма, як “Why don’t you answer my question?” могла б бути використана для цілого ряду комунікативних цілей, таких як: задати питання, запропонувати, наказати (питання, пропозиція, розпорядження) тощо, хоча з погляду граматики структура одна і та ж, її комунікативна функція залежить від конкретної ситуації і соціальних чинників (хоча може бути і навпаки, коли одна і та ж комунікативна функція може бути виражена декількома лінгвістичними формами).

Тим самим, ми можемо об’єднати більш новий функціональний погляд на іноземну мову з традиційною структурою, щоб досягти більш повної комунікативної перспективи. Зокрема, це надає нам можливість усвідомити, що мало навчити студентів як користуватися структурами іноземних мов, необхідно розвинути в них здатність співвідносити ці структури з комунікативними задачами в реальній ситуації професійної діяльності і в потрібний час. Тобто треба дати студентам можливість самостійно користуватися іноземною мовою в цілях спілкування.

Наші спостереження доводять, що найефективнішим комунікантом іноземною мовою не завжди є людина, яка вільно маніпулює лінгвістичними структурами. Часто таким комунікантом буває людина, яка може оцінити ситуацію в цілому включаючи себе і слухача, беручи до уваги знання кожного (виявлені з ситуації або в ході попередньої бесіди) і відбираючи ті одиниці мови, які адекватно передадуть його повідомлення. Студентам, що вивчають іноземну мову, необхідно мати нагоду для розвитку цих умінь, тобто необхідно створювати ситуації, в яких вони могли б застосувати свої лінгвістичні ресурси для передачі значень якомога ефективно і економніше. Оскільки ці ресурси обмежені, то іноді можна пожертвувати граматичною точністю на користь комунікантної ефективності. Тому студенту необхідно придбати не тільки певний набір лінгвістичних форм, але і набір стратегій, варіантів, як ними користуватися в конкретній ситуації.

Важливість комунікативного підходу до навчання іноземній мові обґрунтовується і тим, що саме такий підхід сприяє формуванню особистості. Це означає, що саме при комунікативному підході враховуються інтереси, досвід, світогляд студента, навчання будується не на вивченні тем, а на обговоренні проблем, що стосуються життя країни, суспільства, конкретного навчального закладу, кожного студента.

Відомо, що, змінюючи характер спілкування, можна прискорити процес оволодіння іноземною мовою. Це доведено авторами інтенсивних методів навчання. Включення компоненти спілкування припускає створення на заняттях умов спілкування, близьких до умов спілкування в реальній дійсності, в природному мовному середовищі, що дозволяє створити внутрішню мотивацію до спілкування в умовах комунікативних ситуацій. Комунікативними ситуаціями називають такі, які мовець здійснює відповідно до мети, мотивів і завдань мовленнєвого спілкування та згідно з соціальними і культурними нормами мовленнєвої поведінки, прийнятими у певному соціокультурному середовищі та наближену до реальності. Питання про ситуації спілкування і сфери комунікативної діяльності, на які потрібно орієнтувати студентів у процесі спілкування, достатньо широко висвітлені у науковій літературі з проблем загального мовознавства, соціолінгвістики, психології, лінгводидактики (Н. Гез, І. Зимня, О. Леонтєв, С. Малихін та інш.).

Під час дослідження було виділено такі необхідні комунікативні уміння студентів для спілкування у найбільш типових ситуаціях:

- встановлювати і підтримувати контакт у розмові; повідомляти і запитувати інформацію;
- спонукати партнера по спілкуванню до мовленнєвих і немовленнєвих дій; висловлювати свою думку і спонукати співрозмовника до відповідної реакції; обґрунтовувати власну точку зору і пропонувати співрозмовнику висловити свою;
- виражати почуття і спонукати співрозмовника до прояву власних почуттів (власного ставлення);
- формувати на основі цих знань, умінь і навичок власного ставлення до проблемних завдань, співвідносити мову з наявним соціокультурним досвідом та вдосконалювати її [1].

Актуальними для комунікативного спрямування є також уміння у здійсненні таких функцій, як: опис, розповідь, коментарі, тлумачення, пояснення, інструкція, аргументація, переконання, обговорення, порівняння тощо. Усі ці функції можна вважати типовими, а відтак вони можуть повторюватись у різних сферах і темах спілкування. Важливим моментом у становленні комунікативної позиції студентів є момент їхнього самовизначення – свідомий перегляд можливостей, що склалися

в колишньому життєвому досвіді, свідомий вибір нових способів і прийомів діяльності, відповідних новим завданням.

Така переорієнтація викладання іноземних мов на практику спілкування мовою важлива не тільки тому, що метою оволодіння іноземною мовою є спілкування, але також унаслідок того, та сама практика спілкування мовою зумовить розвиток лінгвістичних умінь, тобто акцент робиться на набуття комунікативної і лінгвістичної компетенції. Таким чином, ми розглядаємо комунікативне навчання іноземної мови як навчання спілкуванню, бажана мета при цьому-комунікативна компетенція, тобто здатність користуватися лінгвістичною системою ефективно і відповідно до ситуації. Внутрішня мотивація виникає з інтересу до того, що повідомляється мовою. Мотивація буде тим вище, ніж менш навчальною буде діяльність. При переведенні задачі навчання в задачу спілкування, що має особистісну значущість для студента, створюються умови для могутнього стрибка рівня мотивації до оволодіння мовою, мовленням. Організація спілкування сприятиме переходу зовнішньої мотивації у внутрішню, а надалі внутрішня мотивація до оволодіння іноземною мовою може перейти у мотивацію спілкування іноземною мовою.

Спілкування – це завжди особистісне ставлення, тому ефективність навчальної діяльності в умовах спілкування залежить від особистісних характеристик тих, хто спілкується і їх взаємостосунків один з одним. Комунікативна здатність розвивається завдяки процесам, що відбуваються в психіці студента, тому дуже важливим чинником, що сприяє або перешкоджає цьому, є психологічний стан студентів.

Викладач повинен підпорядкувати свою поведінку потребам своїх студентів, іноді залишатися в стороні від діяльності, надаючи тим, хто вчиться, деяку самостійність. Розвиток комунікативних умінь може відбуватися тільки в тому випадку, якщо у студентів є мотивація і можливість брати участь у рівноправному спілкуванні з оточуючими. Тому необхідно створити на занятті атмосферу, яка дає відчуття безпеки і власної значущості студента як особистості. У свою чергу, ця атмосфера багато в чому залежить від міжособистісних стосунків, заснованих на визнанні і підтримці один одного. Створення таких стосунків повинно бути в центрі уваги при навчанні іноземній мові [2].

Особлива роль відводиться педагогу, його вмінню створити сприятливий соціально- психологічний клімат на занятті, чому, в першу чергу, сприятимуть комунікативні якості педагога і, що ще більш важливе. стиль його педагогічного спілкування, зокрема те, як викладач ставиться до студентів. Викладач, який критично ставиться до студентів, виправляє щонайменшу помилку в процесі спілкування, супроводжуючи це відповідними коментарями, стає домінуючим центром, і тим самим дає тим, що вчать, відчуття своєї переваги над ними, що, звичайно, не сприяє створенню сприятливих умов для спілкування. Перш за все взаємовідносини педагога і студентів повинні проходити не в стилі ведучого і підлеглих, а повинні перейти в русло співпраці, взаєморозуміння. Авторитарний стиль спілкування, за даними деяких авторів, позначається на розвитку престижних потреб студентів, орієнтованості на досягненні, а також може породжувати пасивність та апатію студента, а таке ставлення педагога, як байдужість, формальність – породжує не тільки у відповідь байдужість, але і жорстокість. У той же час доброзичливість, щирість у взаємовідносинах між педагогом і студентами, надання підтримки студентам сприяє розвитку потреб у позитивних взаємовідносинах і кооперації між студентами.

Дуже велике значення має й емоційний стан самого викладача, оскільки емоції можуть передаватися від однієї людини іншим людям при спілкуванні. Стан емоційного підйому, бадьорості, живої зацікавленості викладача додає навчальній діяльності особливої жвавості, оптимального темпу, захоплення і сприятливо впливає на студентів. Звідси висновуємо, що педагог через ставлення до студентів у процесі спільної діяльності в певному значенні проектує взаємостосунки між самими студентами, сприяє розвитку у них тих або інших потреб. Студенти ж довільно або мимовільно відтворюють заданий зразок поведінки і спілкування, особливо якщо цей викладач користується у них авторитетом. Таким чином, група студентів і викладач в аудиторії разом являють собою навчальне співтовариство. Вербальне і невербальне спілкування, видиме і ледве сприймане, утворює якісну людську взаємодію і, можливо, є ключем до процесу й результату взаємодії.

Висновки. Компонент спілкування припускає створення на заняттях з іноземних мов діалогічного спілкування між педагогом і студентами і між самими студентами, максимально наближеного до умов природного спілкування і такого, що відповідає професійним інтересам студентів. Таке спілкування ми називаємо оптимальним. Критерієм оптимальності мотиваційної моделі є сформованість внутрішніх мотивів, тобто мотивів, безпосередньо пов'язаних із діяльністю з оволодіння іноземною мовою і процесом її протікання. Значущість внутрішніх мотивів для особистості повинна бути наближеною до такого зовнішнього по відношенню до навчальної діяльності вигляду мотивації, як соціальна значущість

іноземних мов для майбутнього фахівця, тобто до прагматичної мотивації, специфічної для студентів вищих технічних навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рідель Т.М. Модель формування оптимальної мотивації учіння студентів немовного ВНЗ у процесі вивчення іноземних мов. Педагогіка середньої та вищої школи: зб. наук. пр. за ред. В.К. Буряка. Кривий Ріг; 2010. Вип.31. С. 235-238.
2. Скалкин В.Л. Основы теории устно-речевой коммуникативной деятельности (вузы расширенных программ по иностранному языку): дис. д-ра пед.наук: 13.00.02 .М. 1985. 539с.
3. Bachman L., Palmer A. I.language Testing in Practice. New York. Oxford University Press, 1997.

T. Kartel, H. Syvokin. The essence of the communicative approach in teaching a foreign language to students of higher technical educational institutions. – Article.

Summary. The article analyzes the didactic principles of the implementation of the communicative approach in the process of teaching a foreign language by students of higher technical educational institutions. The main attention is paid to the analysis of the essence of the communicative approach in the study of a foreign language by students of non-linguistic universities. The main requirements for the personality of a teacher in the organization of educational activities in a foreign language are highlighted.

Key words: communicative approach, pedagogical communication, motivation for learning foreign languages.

Т. Н. Картель, А. В. Сивоконь. Сущность коммуникативного подхода при обучении иностранного языка студентов высших технических учебных заведений. – Статья.

Аннотация. В статье анализируются дидактические принципы реализации коммуникативного подхода в процессе обучения иностранному языку студентами высших технических учебных заведений. Основное внимание уделяется анализу сущности коммуникативного подхода при изучении иностранного языка студентами неязыковых вузов. Освещены ведущие требования к личности преподавателя при организации учебной деятельности по иностранному языку.

Ключевые слова: коммуникативный подход, педагогическое общение, мотивация изучения иностранных языков.

UDC 159.9

I. V. Kozubenko

*Senior Lecturer at the, Department of Legal Linguistics
National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine*

COMMUNICATION BARRIERS AND WAYS TO OVERCOME THEM

Summary: the article reveals the concept, essence, features, characteristics, causes of occurrence and the ways to prevent and overcome communication barriers are studied. The views of scientists who are engaged in this problem are analysed.

Key words: interaction, communication, information, communication barriers, prevention, ways.

The problem definition. No person can live without communication, because we are always among people. Every day, a person who comes to work, whether it is a manager or a regular employee, is sure to interact with other participants. Communication as interaction implies that people establish contact with each other, exchange certain information in order to build joint activities, cooperation.

However, in many cases a person is faced with the fact that his words, thoughts, desires are misperceived by the interlocutor, sometimes it even seems that the interlocutor is protected from us, our words and experiences, consciously builds obstacles, namely does not want to perceive us. However, there are also situations when what we say is transmitted quickly, openly, without any obstacles, a full understanding is reached.